દિનાંક
20-12-20

શ્રી દીક્ષિત ચતુર્થ ખંડ. વિષય - વ્યાકરણ
ગ્રન્થ - પ્રૌઢ મનોરમા. અથ સર્વત્ર પ્રસરણમ્

421 :- વ્યક્તિપક્ષસ્વરૂપ દોષનિવારણ અને સ્ફોટપક્ષ સ્વીકારતો ન્યાયી ગ્રન્થકાર

ઉત્તર — ન્યાયિપક્ષે દ્રવ્યધર્મસ્વરૂપાયે ગકારત્વજાતિ દીર્ઘત્વ ગ્રહણ ન સ્યાત્, ઉચ્ચારિત
એવ ગકારઃ પ્રત્યભિજ્ઞાયતે ઇતિ અણુદિત સૂત્રે આવ્યો છે :।
નનુ ન ઇમારાદિતિ વક્તવ્યમ્, દીર્ઘો મારાદે રાપિ પદત્વનિર્વહ ઇત્યા
નુપસ્થિતત્વેન તદપિ પ્રત્યાખ્યાનન્યાયત્વો । ન ચૈવં પદત્વનિર્વહ ઇત્યા
નન્તરં વાક્યત્વનિર્વહ ઇમ્ પદાદ્ટેમારનિર્વહ ઇત્યા દીર્ઘો મારાદે
રપ્યુપસ્થિતત્વા ન દોષ ઇતિવાચ્યમ્ । અવયવનિર્વહ ઇતિનિરવયવાર્થા
વિષયમ્ શબ્દ બુદ્ધિત્વા વચ્છેદં પ્રતિ સમુદાયનિર્વહ ઇતિનિરવયવાર્થ વિષયમ
તાત્પર્ય વિષયતાવત્યર્થ જ્ઞાનસ્ય પ્રતિબન્ધકત્વે । પ્રકૃતે દીર્ઘો મારાદિ વિષયમ
ઇન્દ્ર બોધં પ્રતિ ચતુર્થ્યર્થ વિષયમ તાત્પર્ય જ્ઞાનસ્ય પ્રતિબન્ધકત્વે નોક્તાર્થા
સિદ્ધે :। નચ મમારસ્ય પ્રત્યભિજ્ઞા ગોપયોગિત્વે નમારસ્યૈવ ચતુર્થ્યર્થ
બોધકત્વસ્ય દીર્ઘો મારાદિબોધકત્વસ્ય ચ સ્વત્વે નોક્ત પ્રતિબન્ધ પ્રતિબન્ધક
નોક્તાર્થસિદ્ધે :। નચ મમારસ્ય પ્રત્યભિજ્ઞા ગોપયોગિત્વે નમારસ્યૈવ ચતુર્થ્યર્થ
બોધકત્વસ્ય દીર્ઘો મારાદિબોધકત્વસ્ય ચ સ્વત્વે નોક્ત પ્રતિબન્ધ પ્રતિબન્ધક
ભાવવિષયા ગાવાત્ત દોષ ઇતિવાચ્યમ્ । એવમપ્યેક ઇતિનિરવયવાર્થ વિષયક
ઇન્દ્ર બુદ્ધિત્વાવચ્છેદેન પ્રતિત્વ પદાદ્ધિ નિરવયવાર્થ વિષયક તાત્પર્ય જ્ઞાનસ્ય
પ્રતિબન્ધકત્વે ન પ્રકૃત મમાર સમભિવ્યાહારેણ ચતુર્થ્યર્થબોધે તત્પર્યવધારણેન
દીર્ઘો મારાદિબોધસ્ય પ્રતિબન્ધકાપત્તિ રેવ । આવૃત્યાદિના ચતુર્થ્યર્થ
દીર્ઘો મારાદેશ્ચ ગ્રહણ સંભવેડપિ દીર્ઘો મારાદીનાં સર્વદા બોધ સંભવ
પ્રયોજનાભાવો મહત્ત્વાત્ । નચોચ્ચારિત સ્યૈવ પ્રત્યભિજ્ઞાને રહસિ પુસ્તક
ઇક્ષણસ્ય બોધના પાત્તિરિતિવાચ્યમ્ । તત્રાપિ પુસ્તકસ્ય દ્રષ્ટુ: સ્વીય સૂક્ષ્મત્વે
ચ્ચારણ સત્ત્વાત્ । એતેન દીર્ઘો મારાદે ગ્રહણે ન ઇમારાદિતિ બોધે
ડપિ તેષામિ પદત્વા ડનુપસ્થિતત્વેન તદુત્તર પ્રત્યયાર્થ બોધના
પત્તિરિત્યપાસ્તમ્ । વૃત્તિ પ્રયોજ્યો પસ્થિતિ સત્ત્વે નાદોષાચ્ચા

નનુ અણુદિત સૂત્રે વ્યર્થમ્ । નચ પ્રત્યાહારાણા માવર્ણે-પ્યુ ચરિતાર્થમ્ ।
અત્ર સવર્ણનામેવ તત્સવર્ણનામપિ લક્ષણયૈવ ગ્રહણોચિત ઇતિ: નચ
અલ્ચ્વૌ ઇત્યાદૌ ચરિતાર્થમ્ । અસ્તિપક્ષે અલ્ચ પ્રત્યાહાર સૂક્ષ્મત્વતો
પક્ષે ભેદનાણત્વા ગાવાદિતિ વક્તવ્યમ્, અણુદિત સૂત્રે ગાવ્યે ઇતિચેન્ના